

La Gran epidèmia de grip de 1918

Josep Antoni Clavell i Villalba

La Gran epidèmia de Grip de 1918, també coneguda com la “*Cucaracha*” i la “*Gripe española*” fou l’última gran epidèmia que afectà el País Valencià.

Des de Madrid, primers casos detectats, es difongué a tota la península, a partir del mes de juny. La concurrència de la gent, durant l’estiu, a festes, balls, casinos, tavernes, esglésies... ajudà al contagi. La màxima incidència de mortaldat, a causa de la “*bronconeumonia gripal*”, es donà entre els mesos d’octubre i novembre. Afectà sobretot els joves i adults, dels dos sexes, i es pensa que els més grans es lliuraren perquè hi eren immunitzats per l’anterior epidèmia de grip de 1889-90.

Causà un nombre molt elevat de víctimes a tot arreu i també al poble (La informació que disposem és de testimonis orals, per tant, no sabem exactament el nombre exacte de morts a la localitat, a causa de la destrucció dels arxius, a l’agost de 1936, durant la Guerra civil, i la desaparició del Llibre de Defuncions, però en general les dades foren aterrades i es creu que ha estat una de les més letals pandèmies en la història de la humanitat, entre 50 i 100 milions de persones moriren a tot el món. En Europa, Espanya fou un dels països més afectats amb prop de 8 milions de persones infectades en maig de 1918 i al voltant de 300.000 morts, malgrat que les xifres oficials van reduir les víctimes «només» a 147.114.

És interessant el llibre de M. Martínez¹ que aprofundeix sobre aquesta epidèmia a la ciutat de Valencia, encara que es tracta d’un medi urbà, d’una gran ciutat, i no d’un poblet rural i aïllat.

Durant els segles anteriors, les epidèmies sovintejaren regularment, algunes molt mortíferes, com la *Pesta Negra* o *Bubònica* de 1348-49, que deixà la població d’Europa i d’Àsia quasi a la meitat. El s. XIX començà amb la *Febre Groga* i la seguiren cinc onades de *Còlera*, que es convertí en la malaltia epidèmica dominant, essent especialment terrorífica la de 1885, que provocà més de 33.000 morts al País Valencià. En el cas concret d’Onda, Baltasar Rull ens conta: “*la epidemia de cólera desencadenada a mediados de 1885 que todavía se recuerda con terror como el año del cólera por antonomasia. Surgieron los primeros brotes por San Juan y fue agravándose durante los meses de julio y agosto. En los tres meses que duró aproximadamente, produjo la epidemia la muerte de 69 hombres y 81 mujeres; total, 150, equivalente al 2’75 por 100 de la población. El porcentaje fue mucho mayor en otros pueblos como Segorbe y Viver, en que llegó al 3’50 por 100. Se presentaba la enfermedad repentinamente y mataba de una manera rápida y casi fulminante. Como de costumbre en las grandes desgracias, se acudió a la protección de nuestro Santísimo Salvador haciéndose fervorosas rogativas.*”² També hi hagueren d’altres epidèmies com la grip, diftèria, tos ferina, lliacrà etc.

---

¹ *València al límit. La ciutat davant l’epidèmia de grip de 1918*, Manuel Martínez. Ed. La Xara, nº 5. Simat de la Valldigna 1999.

² *Noticario histórico de Onda*, Baltasar Rull Villar, Gráficas Magovi. Onda 1967.

Durant l'epidèmia de la *Cucaracha*, el Governador de Castelló va prohibir, en els pobles, tota classe de festes, espectacles i aglomeracions públiques. També foren prohibits, per mesures sanitàries i d'higiene pública, els soterraments amb cerimònia; els difunts eren traslladats directament al cementiri des de la casa familiar a qualsevol hora del dia o de la nit, sense passar per l'església ni portar acompanyament, per a evitar el contagi. Per tant, els morts es soterraven ràpidament, "*calentets, calentets.*" Es conta que una xica del poble, no estant present el metge, per malaltia, fou donada per morta i duta al cementiri per a ser soterrada el dia següent. Doncs bé, la tapa del taüt fou tancada amb tatxes. Al tornar al dia següent per soterrar-la es trobaren amb el trist espectacle del taüt a terra. Obriren el taüt i comprovaren amb horror que la xica tenia els cabells arrancats i la cara d'espasme i terror, plena d'arraps però ara sí, la xica era morta de veres.

Segurament, aquesta xicoteta "va morir" d'un atac de *catalèpsia*, que és un estat biològic en el qual la persona jau immòbil, en aparent mort i sense signes vitals, quan en realitat es troba en un estat conscient, el qual pot al seu torn variar en intensitat: en certs casos l'individu es troba en un vague estat de consciència, mentre que en uns altres poden veure i escoltar a la perfecció tot el que succeeix al seu voltant. Els símptomes poden ser: rigidesa corporal, el subjecte no respon a estímuls; la respiració i el pols es tornen molt lents, la pell es posa pàl·lida. En un gran nombre de casos, aquest estat duu a creure que la persona que pateix un atac de catalèpsia és morta. En l'actualitat, es pensa, que abans de l'autòpsia hauria de passar un temps de 24 a 72 hores per a prevenir un soterrament prematur.

Alguna gent del poble pensava que l'únic remei contra la malaltia era el conyac: "*La única medicina, o por lo menos la más eficiente, era el coñac y claro se consumía en abundancia*"³.

En aquell temps, segurament a conseqüència d'aquest cas, recorden els vells que un home molt religiós, anomenat *Segon Déu*, vetllava els cadàvers, fins que eren soterrats, durant les vint-i-quatre hores de cos present, sense cap por a ser contagiats. Aquest senyor era força religiós i escrupolós. Era una mena d'escolà i procurava l'església de les hostietes que havien de fer servir en la consagració de les misses. Durant la Quaresma, quan tenia que pixar, amb dues telletes es traïa el penis per la bragueta del pantaló, per no tocar-se'l, perquè es tractava d'una part del cos humà impúdica.

La mentalitat de la gent d'aquella època era molt tancada i no hi era gaire difícil trobar marits o mullers que en tota la vida no havien vist despulat el cònjuge. Es conta que algunes parelles, al casar-se, feien un forat al llençol per poder mantenir relacions sexuals i, així, no veure el cos nu de l'altre ni que les seues pells mantingueren contacte.

Sobre el final de l'epidèmia, el diari de Castelló "*La Provincia Nueva*" de dilluns, 1 de març de 1920, en el seu apartat *Crónica* apuntava: "*¡Se acabó la gripe! Previo acuerdo de la Junta provincial de Sanidad, el señor gobernador ha acordado declarar terminada la epidemia de gripe en esta provincia. Terminó la pesadilla de unos años en que muchos demostraron su heroísmo y caridad con los enfermos.*"

---

³ *Historia del Pueblo de Alfondeguilla*, Salvador Berenguer Herrero.